

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького.

Серія: Економічні науки

Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies.

Series: Economical Sciences

ISSN 2519–2701 print

<https://nvlvet.com.ua/index.php/economy>

doi: 10.32718/nvlvet-e10308

UDC 338.48:631.5

Recreation potential of agro-tourism

V. Lypchuk, N. Lypchuk

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Lviv, Ukraine

Article info

Received 09.02.2024

Received in revised form

11.03.2024

Accepted 12.03.2024

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine.
E-mail: vyslgal@i.ua

Lypchuk, V., & Lypchuk, N. (2024). Recreation potential of agro-tourism. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Economical Sciences, 26(103), 56–61. doi: 10.32718/nvlvet-e10308

The article examines the essence of recreational potential, in particular in the context of agrotourism, taking into account the needs of vacationers and the proposed agrotourism product. The concept and meaning of recreation, as a way of meeting the relevant needs of a person and improving the quality of his life, the differences between the categories of "tourism" and "recreation", as well as the forms and functions of recreation that are implemented or possible to be implemented in rural tourism and agrotourism are considered. The essence and features of the formation of the recreational potential of agritourism are highlighted, taking into account the macro conditions in the country, primarily safety, and the tourist and recreational potential of the destination. The complex and multifaceted nature of the recreational potential is noted, it is claimed that the components of the potential are resources, competences and tools that determine potential opportunities, but the possibilities of its implementation depend on the conditions, productivity and efficiency of the economic entity. Attention is drawn to the fact that the recreational potential of agritourism is determined by the product offered by its subjects, in particular by their quality, and by the capacity of the market that they are able to satisfy. The role of providers of agro-tourism services in the formation of recreational potential in accordance with the needs, requirements and preferences of customers is considered, in particular, the need to expand the range of recreational services, in particular sports, to specialize their activities and to personalize the recreational offer. The tourist and recreational potential of rural areas, which is determined by natural features, traditions and ecological cleanliness, has been studied. In the context of agritourism, agricultural recreation is considered, including participation in agricultural work, life activities of the peasant economy and local events. It is noted that the recreational potential of agritourism is largely formed outside the boundaries of agricultural estates, but primarily depends on the individuality and creativity of service providers. Emphasis is placed on the importance of developing individualized recreational activities that meet the needs of vacationers and reflect local traditions and culture. It is emphasized that the effective use of recreational potential is the main prerequisite for successful management in the market of agro-tourism services.

Keywords: recreation, tourism, agrotourism product, agrotourism subjects, agricultural recreation

Рекреаційний потенціал агротуризму

В. В. Липчук, Н. В. Липчук

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

У статті досліджується сутність рекреаційного потенціалу, зокрема в контексті агротуризму, з урахуванням потреб рекреантів та пропонуваного агротуристичного продукту. Розглядається концепція та значення рекреації, як способу задоволення відповідних потреб людини та покращенню якості її життя, відмінності категорій «туризму» і «рекреації», а також форми та функції рекреації, які реалізуються чи можливі до реалізації в сільському туризмі та агротуризмі. Висвітлюються сутність та особливості формування рекреаційного потенціалу агротуризму з урахуванням макроумов в країні, передусім безпекових, та туристично-рекреаційного потенціалу дестинації. Відмічається складний та багатогранний характер рекреаційного потенціалу, стверджується, що складовою потенціалу є ресурси, компетенції та інструменти, які визначають потенційні можливості, однак

можливості його реалізації залежать від умов, продуктивності та ефективності діяльності господарюючого суб'єкту. Звертається увага на те, що рекреаційний потенціал агротуризму визначається пропонованим продуктом його суб'єктів, зокрема їхньою якістю, та місткістю ринку, яку вони здатні задовольнити. Розглядається роль постачальників агротуристичних послуг у формуванні рекреаційного потенціалу відповідно до потреб, вимог і переваг клієнтів, зокрема необхідність розширення асортименту рекреаційних послуг, зокрема спортивних, спеціалізації їхньої діяльності та персоналізації рекреаційної пропозиції. Досліджено туристично-рекреаційний потенціал сільських територій, який визначається природними особливостями, традиціями та екологічною чистотою. У контексті агротуризму розглянуто агорекреацію, включаючи участь у сільськогосподарських роботах, життєдіяльності селянського господарства та місцевих заходах. Зазначено, що рекреаційний потенціал агротуризму в значній мірі формується також поза межами агросадиб, однак передусім залежить від індивідуальності та креативності постачальників послуг. Зроблено акцент на важливості розвитку індивідуалізованих рекреаційних заходів, які відповідають потребам відпочиваючих і відображають місцеві традиції та культуру. Наголошується, що ефективне використання рекреаційного потенціалу є основною передумовою успішного господарювання на ринку агротуристичних послуг.

Ключові слова: рекреація, туризм, агротуристичний продукт, суб'єкти агротуризму, агорекреація.

Вступ

Актуальність теми. Проблема рекреації є сферою інтересів не тільки економістів, але й соціологів, психологів, які, пов'язуючи її з проведенням вільного часу, сформували різні концепції (Christaller, 1964; Haase, 1978). Рекреація стала важливим елементом концепції стилю життя людини XXI століття. Агротуризм, фермерський чи сільськогосподарський туризм – це процес залучення відвідувачів та мандрівників до сільськогосподарських територій, як правило, з освітньою та рекреаційною метою (Wicks & Merrett, 2003; Lamb, 2008). В новій моделі розвитку агротуризму акцент робиться на розширенні асортименту надаваних послуг, зокрема в сфері рекреації (Gralak & Kacprzak, 2021). Дослідження розвитку рекреаційної активності та умов, які заохочують гостей до відпочинку, особливо з використанням визначних пам'яток, природних умов сільських територій та особливостей селянських господарств є важливим для покращення туристично-рекреаційної привабливості України. Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу широко розглядається зарубіжними та вітчизняними вченими. Серед українських науковців на особливу увагу заслуговують праці О Бейдика (Beidyk, 2013), Л. Черчик, Н Коленди (Cherchuk & Kolenda, 2008), В. Руденко, В. Вацеби, Т. Соловей (Rudenko et al., 2001). В них, як і в більшості інших праць, дослідження акцентуються на територіальних аспектах туристично-рекреаційного потенціалу, менше уваги звертаючи на формування цього потенціалу самими надавачами туристичних послуг. Питання ж рекреаційного потенціалу саме суб'єктів агротуризму у вітчизняній літературі висвітлення не знайшли, хоча ця форма туризму набуває популярності і динамізму.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є ідентифікація найважливіших особливостей і потенційних можливостей рекреаційного потенціалу агротуризму та його формування, які сприяють або обмежують розвиток цього виду діяльності. Відповідно до мети дослідження основними завданнями дослідження визначено: з'ясування сутності, форм та функцій рекреації та її узгодженості з туризмом; ідентифікація складових рекреаційного в агротуризмі; особливості формування асортименту рекреаційних послуг суб'єктами агротуризму в контексті сучасних трендів.

Матеріали і методи досліджень

Базовим методом дослідження вибрано desk research, оснований на аналізі наявних даних, літературний огляд, спостереження авторів та власний досвід. Для точного, однозначного і стислого представлення функцій рекреації та формування рекреаційного потенціалу суб'єктів агротуризму використано методи логічної формалізації.

Результати та їх обговорення

Рекреація стає все більш важливою для сучасної людини як частина її способу життя та як умова покращення якості життя. Особливо у світлі росту уваги до здоров'я, фізичної форми та загального самопочуття. Рекреація, виступаючи як важливим елементом забезпечення якісного та задовільного життя, елементом збереження баланс між фізичним і психічним здоров'ям, дозволяє досягти самореалізації та щастя.

Рекреаційна діяльність слугує для задоволення біологічних, соціальних і психологічних потреб. До них можна віднести, серед іншого, потреби у:

- відпочинку та релаксації (відволіктися від повсякденних обов'язків і турбот);
- психофізичної активності (рух, розрядка надлишкової енергії);
- зміні способу життя та життєвого середовища (урізноманітнення життя);
- контакті з природою;
- емоціях та приємних відчуттях;
- зниженні рівня самоконтролю (спонтанність, свобода, безтурботність);
- контакти (особливо неформальні) з іншими людьми;
- досягненнях (визнання, вдячність, похвала, відзнака, звеличення, повага);
- новому досвіду, знаннях, вміннях, навичках, компетенціях (Winiarski, 2006).

R. G. Kraus визначає рекреацію як "людську діяльність і переживання, пов'язані з вільним часом. Зазвичай вони приносять задоволення і здійснюються добровільно на основі внутрішньої мотивації, хоча вони також можуть бути певною мірою нав'язливими, мотивованими ззовні і пов'язаними з дискомфортом або навіть болем і небезпекою" (Kraus, 2001).

Відмітимо, що рекреація і туризм – це дві схожі, але різні концепції, які відрізняються у своїй меті,

тривалості, організаційних аспектах і економічних вимогах. Передусім, рекреація орієнтована на відновлення сил і релаксацію, тоді як метою трізму є відвідування переважно нових місць та отримання нових вражень. Особливе значення в зниженні рівня напруги і стресу в організмі, запобіганню розвитку різних захворювань підтриманні здоров'я та психічного благополуччя внутрішньої гармонії належить релаксації.

Варто погодитися з J. Poczta, яка, аналізуючи взаємозв'язок між термінами "туризм" і "рекреація", відмічає, що "кожна форма туризму є рекреацією, але не кожна форма рекреації є туризмом". Тому звичний термін "туризм – рекреація" (або навпаки) є плеоназмом, що виникає внаслідок термінологічної традиції та впливу розмовної мови» (Poczta, 2012). Тобто, ту-

ризм можна розглядати як спосіб рекреації, що сприяє відновленню та розвитку людини.

Відповідно до вітчизняного законодавства, рекреаційна діяльність – це діяльність, що здійснюється з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил людей шляхом створення умов для їх загальнооздоровчого і пізнавального відпочинку, рекреаційні ресурси – об'єкти, явища і процеси природного та антропогенного походження, які можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності, а суб'єкти рекреаційної діяльності - юридичні особи та фізичні особи – підприємці, які організують і здійснюють рекреаційну діяльність та надають рекреаційні послуги» (Polozhennia pro rekreatsiinu diialnist, 2022). Відзначене вище дозволяє виділити основні функції рекреації (табл. 1).

Таблиця 1
Функції рекреації

Функція	Значення
Відпочинкова	Відновлення, регенерація фізичних і психічних сил
Розважальна	Забезпечення розваг і задоволення
Катарсична	Зняття напруги, вивільнення негативних емоцій
Освітня	Навчання розуму і тіла, набуття нових навичок
Соціальна	Соціальна інтеграція, створення міжособистісних зв'язків
Адаптивна	Адаптація до мінливих умов життя
Компенсаторна	Компенсація дефіциту і нестачі (наприклад, руху)
Емоційна	Забезпечення емоцій, сильних вражень і переживань
Естетична	Догляд за зовнішнім виглядом, краса і естетика
Культурологічна	Поглиблення знань та розуміння світу
Екологічна	Усвідомлення важливості охорони природи і довкілля

Джерело: доповнено авторами на основі (Winiarski, 2011)

Виконуючи відмічені функції, рекреація є основою для ідентифікації різних її форм в залежності від відібраних критеріїв (місця здійснення, способу організації, виду діяльності). Найчастіше виділяють наступні форми рекреації: спортивна, туристична, хоббістична, товариська, культурно-розважальна, віртуальна. Всі відмічені форми рекреації знайшли своє відображення в сільському туризмі та агротуризмі.

У останні роки, зокрема і постпандемічний період, помітний прискорений розвиток агротуризму, що проявляється у збільшенні його суб'єктів, розширенні бази розміщення, асортименту послуг та підвищенні їхньої якості. Основоположними факторами такого зростання вважають час, дохід і мобільність, які суттєво зросли після Другої світової війни (Biianu et al., 2013) і зумовили відповідно посилення потреби у відпочинку та відновленні в природних місцях, більших витратах на відпочинок, кращій доступності сільської місцевості для туристів. На підвищення темпів розвитку рекреації саме в сільській місцевості сильно впливає соціальний клас, з якого походять туристи (Biianu et al., 2013).

Наявність рекреаційного потенціалу та його ефективне використання є ключем до успішного господарювання в будь-якій галузі, включаючи агротуризм. Узагальнюючи різні підходи до трактування поняття «потенціал» Верхоглядова Н. І. та Коваленко Є. В. (Verkhohliadova & Kovalenko, 2016) виділяють такі його види: ресурсний, функціональний, цільовий,

результативний та діяльнісний потенціал. З точки зору досліджуваної проблематики, очевидно всі підходи є актуальними, хоча особливу увагу треба звернути на такі його види як функціональний (можливості виконувати функцію рекреації), цільовий (здатність досягати поставлених цілей), ресурсний (сукупність наявних рекреаційних ресурсів), результативний (кількість рекреантів) та діяльнісний (відносини з навколишнім середовищем).

Потенціал підприємства визначається його можливостями, ресурсами, ефективністю та продуктивністю, а також здатністю використовувати ресурси навколишнього середовища та створювати оптимальні комбінації цих ресурсів.

Складові потенціалу будь-якої організації можуть включати різноманітні аспекти, які сприяють досягненню її мети та успішному функціонуванню. Узагальнюючи, на нашу думку, потенціал організації (комерційної і некомерційної) формують ресурси (фінансові, матеріальні, людські, інформаційні) компетенції (здатності, знання, навички) та інструменти (системи, технології, методи, стратегії). Саме вони визначають її потенційні можливості.

Для розвитку сільського туризму і агротуризму необхідні наступні умови: наявність сільської місцевості з багатими традиціями та гарним природним середовищем; люди, зацікавлені в такій діяльності; послуги, що надаються цими людьми (передусім розміщення); наявність матеріальної бази (включаючи транспорт та

під'їзні шляхи) та законодавчої бази, яка б заохочувала людей займатися такою діяльністю (Biianu et al., 2013).

В туристичній літературі туристично-рекреаційний потенціал розглядається переважно в просторову аспект (конкретної території чи туристичної дестинації), натомість важливою є його оцінка з точки зору конкретного надавача агротуристичних послуг (агроселі, агросадиби, агротуристичного господарства, фермерського господарства). Адже саме вони формують рекреаційні можливості та способи задоволення відповідних потреб рекреантів. Таким чином рекреа-

ційний потенціал агротуризму формується як через рекреаційний потенціал конкретної сільської території та туристичної дестинації, а також через можливість його реалізації з огляду на макроумови, передусім безпекові в країні, так і в результаті діяльності конкретного надавача агротуристичних послуг (рис. 1). Потенціал агротуризму криється в пропонованому відпочиваючим продукті, здатному задовільнити ті чи інші потреби відповідної форми рекреації, враховуючи комплексність цього продукту та його розширення поза межі суб'єкту агротуризму.

Рис. 1. Агротуризм в системі формування рекреаційного потенціалу

Джерело: власна розробка авторів

Форми рекреації, які можна практикувати на певній території, залежать від різних типів природного середовища. Сільська рекреаційна територія включає в себе землі, що розташовані поза містами і характеризуються перевагами природних елементів, відсутністю або низьким екологічним негативним станом, а також відсутністю чинників, що можуть бути шкідливими для здоров'я. Наведене разом з природним ландшафтом, різноманітною топографією, рослинністю, водними ресурсами та сприятливими погодними умовами, з однієї сторони, роблять сільський туризм привабливим (Sznajder et al., 2009), а з іншої – сприяють фізичній рекреації, спортивному туризму у сільській місцевості, які часто називають сільською рекреацією або агорекреацією.

Агрорекреація, як відмічають за К. Pieńkos і J. Kikulski, охоплює специфічні форми відпочинку, які пов'язані з функціонуванням селянського господарства. Це включає участь у сільськогосподарських роботах, таких як сінокіс чи годівля сільськогосподарських тварин, а також участь у місцевій культурі і традиціях (Pieńkos & Kikulski, 2006).

Цінним ресурсом, який можна використовувати як у сільському туризмі, так і в агротуризмі, є ігри та забави, основані на традиціях конкретного регіону. Їх

можна активно використовувати, оскільки це не потребує значних витрат на втілення, проте дає можливість розширити асортимент послуг за рахунок унікальних елементів, притаманних саме цьому регіону.

Рекреаційний потенціал агротуристичного суб'єкту безпосередньо залежить від креативності та особистості постачальників рекреаційних послуг, оскільки асортимент послуг та рекреаційних заходів, які може бути запропонований гостям, не обмежується нормативними актами. Важливо, щоб ці ініціативи відображали індивідуальність суб'єкту агротуризму та зберігали зв'язок з сільським життям.

Рекреаційні послуги та заходи можуть бути організовані як самим суб'єктом агротуризму, так і відбуватися в сільській місцевості за межами господарства. До класичних елементів рекреаційної привабливості суб'єктів агротуризму треба віднести: можливість спостерігати та брати участь у житті господарства (відпочинок шляхом допомоги в польових роботах, годування сільськогосподарських тварин) та цілоденне харчування на основі екологічних продуктів та здорової кухні, а також облаштування оселі з натуральних матеріалів. Такі послуги надають можливість насолоджуватися здоровим та екологічно чистим сільським життям. Традиційними послугами фізичної

(рухомої) рекреації в межах агросадиби є: активний відпочинок, включаючи піші, велосипедні та кінні прогулянки, риболовлю, водні види спорту; участь відпочиваючих у домашньому виробництві продуктів харчування (масло, сир, варення, вина, випічка хліба), організація спортивних та розважальних ігор (повинні бути підготовлені у випадках вимушеного перебування в агросадибі).

Така пропозиція має бути адаптована та розширена відповідно до унікальних особливостей та можливостей кожного суб'єкту агротуризму. Основна ідея полягає в тому, щоб селянське господарство могло запропонувати різноманітні рекреаційні та пізнавальні заходи для своїх гостей. Важливо, щоб ці заходи відображали місцеві традиції, культуру та особливості сільського життя, пропонуючи гостям неповторний та запам'ятовуваний досвід. Розширення асортименту рекреаційних послуг вимагає одночасно підвищення їх якості, покращення існуючої технічної інфраструктури та створення нової. Разом з тим, це вимагає і додаткових інвестицій.

Важливо конкретизувати рекреаційну пропозицію в напрямку спортивних заходів. Розвиток агротуризму на сьогоднішній день вказує на те, що спеціалізовані господарства, які мають пропозицію для конкретного сегменту аудиторії, отримують все більшу популярність на ринку агротуристичних послуг, тоді як типові господарства, що надають загальні туристичні послуги, можуть втрачати свою частку у ринку. Також можливо, що деякі господарі спеціалізуються на створенні агротуристичного продукту з акцентом на фізичну рекреацію та фізичну культуру. Це стосується як агротуризму в цілому, так і окремих його послуг.

В контексті сучасних трендів актуальним є індивідуалізація рекреації та розваг відбувається внаслідок розвитку різноманітних потреб та інтересів, а також постійно зростаючих можливостей для їх задоволення у вільний час, адже для багатьох людей, окрім професійної кар'єри, важливою є й "кар'єра дозвілля що стає фундаментом для самореалізації та гармонійного життя» (Winiarski, 2011).

Висновки

Рекреація відіграє різноманітні функції, що включають відпочинок, розваги, соціальну інтеграцію та навчання, та приймає різні форми залежно від місця проведення, способу організації та виду діяльності, в тому числі у сільському туризмі та агротуризмі. Агротуризм має значний потенціал для задоволення рекреаційних потреб сучасного суспільства та сприяння покращенню якості життя людей через поєднання відпочинку в природному середовищі, фізичної активності та спілкування з іншими людьми. Рекреаційний потенціал агротуризму формується природними та культурними ресурсами конкретної сільської території та туристичної дестинації, макроумовами в країні, а передусім результатами діяльності конкретного надавача агротуристичних послуг, його ресурсами, компетентністю, креативністю та застосовуваними інструментами. При цьому важливими є спеціалізація суб'єктів агротуризму та персоналізація надаваних

рекреаційних послуг з врахуванням унікальності регіону та особливостей сільського способу життя.

Перспективи подальших досліджень. В формуванні рекреаційного потенціалу агротуризму особливого дослідження потребують проблеми, пов'язані з: вивченням потреб в рекреації з огляду на наслідки воєнних дій та розробку відповідних програм рекреаційного відновлення саме за рахунок агротуризму; розширенням асортименту рекреаційних послуг, зокрема популярних сучасних видів ігор і розваг та їх адаптацію до сільського середовища; інтеграцією агротуристичного продукту в комплексний рекреаційний продукт конкретної території; впровадженням ефективних методів просування та маркетингу рекреаційних послуг, що надаються суб'єктами агротуризму.

References

- Beidyk, O. O. (2013). *Rekreasiino-turystski resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, raionuvannia: Monohrafiia*. Kyiv: Vyd.-polihraf. tsentr «Kyivskiy universytet» (in Ukrainian).
- Biianu, E., Sirbulescu, C., & Chirila, M. (2013). *Recreation Issues in Rural Areas*. URL: https://www.academia.edu/105935524/Recreation_Issues_in_Rural_Areas/93. (data zvernennia: 08.03.2024).
- Cherchyk, L., & Kolenda, N. (2008). *Stratehichniy potentsial rekreasiinoi systemy rehionu: teoriia, metodolohiia, otsinka : monohrafiia*. Lutsk : LNTU (in Ukrainian).
- Christaller, W. (1964). *Some considerations of tourism location in Europe: The peripheral regions-underdeveloped countries-recreation areas*. *Papers of the Regional Science Association* 12, 95–105 DOI: 10.1007/BF01941243.
- Gralak, K., & Kacprzak, M. (2021). *Trendy i kierunki rozwoju agroturystyki w kontekście ekonomii doświadczeń*. Wydawnictwo SGGW Warszawa (in Polish).
- Haase, G. (1978). *Zur Ableitung und Kennzeichnung von Naturraumpotentialen*. *Peterm. Geogr. Mitt.*, 122(2), 113–125 (in German).
- Kraus, R. G. (2001). *Recreation and Leisure in Modern Society 6th Edition*. Jones & Bartlett Pub..2001.-384 p. URL: <http://surl.li/tomlf> (data zvernennia: 06.03.2024).
- Lamb, R. (2008). *How Agritourism Works*. URL: <http://adventure.howstuffworks.com/agritourism.htm/printable> (data zvernennia: 06.03.2024).
- Ohe, Y., & Ciani, A. (2012). *Assessing demand characteristics of agritourism in Italy*. *Tourism and Hospitality Management*, 18(2), 281–296. DOI: 10.20867/thm.18.2.8.
- Pieńkos, K., & Kikulski, J. (2006). *Przystosowanie gospodarstw agroturystycznych dla potrzeb rekreacji*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe AWF (in Polish).
- Poczta, J. (2012). *Walory krajoznawczo-przyrodnicze a rekreacja ruchowa w gospodarstwach agroturystycznych*. Poznań, Bogucki Wydawnictwo Naukowe (in Polish).

- Polozhennia pro rekreatsiinu diialnist u mezhakh terytorii ta ob'ektiv pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy. Nakaz Ministerstva zakhystu dovkilia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. 2022. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-22#Text> (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukrainian).
- Rudenko, V. P., Vatsaba, V. Ya., & Solovei, T. V. (2001). Pryrodo-resursnyi potentsial pryrodnykh rehioniv Ukrainy : monohrafiia. Chernivtsi : Ruta (in Ukrainian).
- Sznajder, M., Przezborska, L., & Scrimgeour, F. (2009). Agritourism. Cambridge, MA: Cabi Publishing. URL: DOI: 10.1079/9781845934828.0000.
- Verkhohliadova, N. I., & Kovalenko, Ye. V. (2016). Analiz pidkhodiv do vyznachennia sutnosti potentsialu pidpriemstva. Prychornomorski ekonomichni studii, 1, 31–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_1_9 (data zvernennia: 10.01.2024) (in Ukrainian).
- Wicks, E., & Merrett, C. D. (2003). Agritourism: an economic opportunity for Illinois. Rural Research Report, 14(9) URL: <http://surl.li/tomne> (data zvernennia: 14.02.2024).
- Winiarski, R. (2011). Wprowadzenie do zagadnień rekreacji i czasu wolnego. Rekreacja i czas wolny : studia humanistyczne. - Warszawa : Oficyna Wydawnicza Łośgraf, 13–28. URL: <http://hdl.handle.net/20.500.12053/1001> (data zvernennia: 08.03.2024) (in Polish).